

1 Značilnosti sodobne družbe

Andreja Barle

Sodobno družbo označujemo s številnimi izrazi, kot npr. družba mreženja (Castells 1996), informacijska družba, družba znanosti (Kreibich 1986), družba tveganja (Beck 1989). Že od leta 1966 obstaja tudi predlog (Lane), da bi sodobno družbo poimenovali družba znanja. Zagotovo vsako od teh poimenovanj poudarja eno od pomembnih dimenzij družbene sedanjosti, toda prav za uveljavitev izraza *družba znanja*, ne moremo trditi, da je naključna.

Sicer bi težko trdili, da je znanje, ki ga ima posameznik, oziroma družbena skupina, postalo pomembno šele s sodobno družbo, zdi pa se, da je odvisnost posameznika, oziroma družbene skupine, od posedovanja (določenega) znanja mnogo večja kot je bila v preteklosti. S kompleksnostjo družbe in njeno odvisnostjo od potenciranega razvoja, ki ga omogoča vse hitrejša uporaba novega znanja, je sodobna družba privzdignila pomen znanja na praktično bivanjsko nujo. Na nujen pogoj za obstoj in družbeno delovanje posameznika in celotne družbe. Prav zato ni čudno, da so že v sredini prejšnjega stoletja sodobno družbo opredelili kot družbo znanja. Znanje naj bi zagotavljalo družbeni razvoj in hkrati pomembno vplivalo na položaj posameznika v družbi, ter zmožnost njegovega delovanja v kompleksnem svetu. Posedovanje določenega znanja je zato v sodobni družbi dojeta kot pozicijska dobrina. Ne samo za posameznika (kjer je znanje nujen, vendar nezadosten pogoj za zasedanje družbenih položajev), temveč tudi za družbo (kjer posedovanje znanja zagotavlja prednostno pozicijo na gospodarskem, političnem in drugih področjih).

Pomen in vloga znanja vzpostavlja nove odnose tako na področju ustvarjanja, posredovanja kot tudi uporabe novega znanja. Preden pa vstopimo v analizo na novo vzpostavljenih razmerij med akterji ustvarjanja, posredovanja in uporabe novega znanja, je treba opredeliti tiste determinante družbe sedanjosti, ki bodo pomembno vplivale tudi na družbo prihodnosti. Morda bi jih lahko razvrstili v dve skupini.

V prvi bi naštel spremembe, ki vplivajo na način našega bivanja kot npr.: izjemno povečanje cene energije, itd. Spremembe, ki vplivajo na način našega bivanja ter na spremenjene načine organizacije življenja (govora je o t. i. sploščeni organizaciji).

Številni avtorji pa opozarjajo (med drugim npr. Kress), da ne gre samo za spremenjene načine bivanja, temveč tudi za spremembe v načinu videnja sveta. Razvoj in uvedba znanstvenih in tehnoloških dosežkov ne vpliva samo na vse hitreje spreminjanje načinov našega bivanja in organizacije naših življenj, temveč temeljito vpliva na spreminjanje videnja sveta, način mišljenja, na opredelitev osnovnih logičnih kategorij našega razuma (Durkheim), kot sta prostor in čas. V drugi skupini bi se torej znašli spremenjeni koncepti zaznav bivanjske realnosti. Znanstvena spoznanja postavljajo na preizkušnjo celo »minimalni logični konformizem naše civilizacije«, vzpostavljajo vzporedne svetove, nove prostorske dimenzije, itd.

Spremenjeni pogoji našega bivanja

Avtorji kot npr. Rifkin (2004) menijo, da smo na pragu tretje industrijske revolucije, saj močno zaostrena energetska vprašanja kažejo na zaton gospodarstev, ki temeljijo na nafti. Največji izzivi sodobnih družb naj bi bili povezani z razreševanjem energetskih in okoljskih vprašanj ter z razreševanjem vprašanj povezanih z demografskimi spremembami, kot je staranje populacije ter migracije.

Za sodobne družbe naj bi bilo v zadnjih dekadah značilno dramatično povečanje cene energije, izjemno povečanje stroškov za raziskovanje in razvoj, vse krajša življenjska doba proizvodov (le-ti so vse hitreje nadomeščeni z novimi, modernejšimi), vse višja cena delovne sile, učinki globalizacije in vse manjši ekstraprofiti, ki jih dosegajo klasične industrijske panoge (Rifkin 2004, 190). Gre za premik v storitveno dejavnost, kjer postaja še posebej pomemben koncept intelektualne lastnine in intelektualnih storitev.

Rifkin npr. poudarja, da je globalizacija še bolj zaostрила neučinkovitost hierarhično organiziranih družb, saj se zdi, da je horizontalno povezovanje – povezovanje v mreže – edini možni odgovor na tako zahtevne izzive.

Globalni izzivi

Publikacija *Trends Shaping Education* (OECD 2008) navaja, da so najpomembnejši globalni izzivi v sodobni družbi naslednji:

- prenaseljen planet (rodi se vse več ljudi in življenjska doba je vse daljša, hkrati postaja svet vse manjši, geografske razdalje med deželami, celinami in fizične razdalje med ljudmi se vse lažje premagujejo; intenziviral se je tudi proces urbanizacije, tako v razvitih državah kot tudi v državah v razvoju);
- poglobljanje razlik med bogatimi in revnimi (globalna neenakost se v zadnjih desetletjih samo pogloblja; vlaganje v izobraževanje se razume kot eden od dejavnikov ohranjanja neenakosti);
- porast migracijskih tokov (gre tako za migracije iz najbolj revnih držav, kjer se večinoma izseljujejo najrevnejši in najmanj izobraženi, po drugi strani pa je mogoče zaznati tudi bolj intenzivne migracijske tokove med najbolj izobraženimi, ki pač iščejo boljše pogoje za svoje delo; beg možganov je tako še vedno najbolj izrazit iz vzhodnoevropskih držav v zahodne, oziroma v ZDA);
- globalne okoljske spremembe (vprašanje globalnega segrevanja, zmanjšanje bioraznovernosti).

Poudariti velja, da so razlike med razvitimi državami in državami v razvoju vse večje. Tudi nekateri procesi tečejo v državah v razvoju v povsem drugi smeri kot v razvitih državah. Med temi velja posebej omeniti demografske procese. V vsakem primeru pa velja, da tudi procesi, ki tečejo v deželah v razvoju, močno vplivajo na svet kot celoto.

Spremembe v ekonomski sliki

Na spremembo svetovne ekonomije tako vplivata vsaj dva medsebojno povezana trenda: globalizacija ter na storitvah in znanju temelječe gospodarstvo (OECD 2008).

Iz podatkov v navedeni študiji je mogoče očitno sklepati, da lahko države OECD ohranjajo rast in ekonomsko moč predvsem na področju storitev in tistih področjih, ki temeljijo na znanju.

Storitve postajajo vse pomembnejši del ekonomije držav v skupnosti OECD. Delež storitev se v globalnem trendu vse bolj povečuje (na račun predvsem primarnega sektorja, medtem pa se povečuje delež raziskav namenjenih za razvojno in raziskovalno delo). Carvahlo (2007) poudarja, da je že sedaj v državah Evropske unije 2/3 vseh zaposlitev na področju storitvene dejavnosti, od tega je kar 40 % zaposlenih na področjih posredovanja in ustvarjanja novega znanja. Skoraj polovica zaposlitvenih zahtev je že sedaj po visoko strokovno usposobljeni delovni sili, v nekaj letih bo na zahteve po visoko strokovno usposobljeni

delovni sili vezanih kar dve tretjini delovnih mest. Področje storitev je neposredno povezano z znanjem, zato ni naključje, da vse države poudarjajo pomen znanja in tezo o t. i. družbi znanja. Družba znanja pa zaostruje vsaj dve vprašanji: vlaganja v ustvarjanje novega znanja, ki se odraža na področju investicij v raziskovanje (nekatero države npr. Finska, Avstrija, so od leta 1995 močno povečale vlaganja v raziskave in razvoj in hkrati močno povečale število raziskovalcev; OECD 2008) ter vlaganj v posredovanje in ustvarjanje znanja, torej v izobraževanje. Izobrazba postaja v sodobni ekonomiji nujen, a nezadosten pogoj za zasedbo družbenih položajev. Postaja pozicijska dobrina in zato pomembno vprašanje družbene pravičnosti. Zato ni nenavadno, da se vse bolj podaljšuje čas formalnega izobraževanja in se hkrati vse bolj očitno postavljajo vprašanja, do kam oziroma do kdaj je moč vzdrževati sistem šolanja kot javno dobro.

Druga značilnost ekonomske slike sodobnega sveta je globalizacija. Globalizacija označuje proces, v katerem so nacionalne ekonomije vse bolj povezane, kjer se oblikuje globalni trg naložb, storitev, dobrin in dela. Tehnološki napredek, cenejši transport, odstranitev carinskih preprek, so omogočili tako hiter razmah globalne ekonomije. Globalizacija na področju ekonomije pomeni, da se nacionalne ekonomije istočasno internacionalizirajo in povezujejo. Vse več zaposlitev zahteva delo s strankami in sodelavci v različnih državah. Procesi globalizacije so procesi ekonomije znanja, tako z vidika zagotavljanja tehnoloških rešitev, ki zagotavljajo hitrejše in učinkovitejše globalne ekonomije, kot tudi z vidika področja trženja.

Posledice sprememb v ekonomski sliki sveta se kažejo tudi na področju razumevanja koncepta fizične in intelektualne lastnine. Vprašanje ni pomembno samo z ekonomskega vidika, temveč tudi zato, ker pomembno vpliva na strukturiranje medčloveških odnosov. Znanje, informacije, know-how, so oblike lastnine, ki najbolje ponazarjajo, da so jasne teritorialne meje pri pojmovanju lastnine (kje stvar fizično je, npr. zemlja, hiša) v sodobni družbi močno zabrisane. Koncept lastnine, ki izhaja iz 17. in 18. stoletja, v današnjem času ne vzdrži več, saj je takrat temeljil na filozofiji izključevanja – omejenega dostopa do lastnine (in ugodnosti, ki iz tega izhajajo). Ena najpomembnejših pravic sodobne ekonomije pa naj bi bila možnost participiranja na lastnini, kar se kaže npr. v pravici do uporabe internetnih storitev, avtorskih pravic. Tu je koncept izkoriščanja ravno obrnjen – več ljudi, ki ima dostop do koriščenja – večji so možni zaslužki.

Družbo prihodnosti naj bi tako označeval izraz postmaterialna družba, saj naj bi ustvarjen družbeni dohodek temeljil predvsem na dejavnostih in storitvah, ki jih ni mogoče opredmetiti.

Vlaganje v človeški kapital – dvig izobrazbene ravni

Koopman (2007) poudarja, da je investiranje v človeški kapital učinkovit odgovor tako na vprašanja povezana z ekonomsko močjo, kot tudi na tista, ki so vezana na socialna vprašanja in izzive sodobne družbe. Zanimivo je opozorilo, da prepogosto pozabljamo na tri dimenzije visoko izobraženega in usposobljenega človeškega kapitala, in sicer da:

- je neposreden produkcijski dejavnik,
- je najpomembnejši dejavnik, ki omogoča raziskovanje in razvoj ter inovacije,
- ustvarja absorpcijsko sposobnost za uporabo novih tehnologij.

Koopman (2007) poudarja tudi, da naj bi dvig izobrazbene ravni neposredno prispeval k dvigu družbenega bruto proizvoda. Ob tem dodaja, da ne gre za investiranje v človeški kapital kar tako, temveč je treba natančno opredeliti temeljna vprašanja in cilje razvoja zato, da je vlaganje v izobraževanje učinkovito. Splošno naj bi veljala ugotovitev, ki jo ponavljajo tudi v okviru Evropske komisije, da dvig izobrazbene ravni zaposlenih za eno leto v povprečju dvigne produktivnost za 7–10 %, ter da zahtevnost delovnih mest v vseh gospodarskih panogah iz leta v leto skokovito narašča. Dvig izobrazbene ravni naj bi bil pomemben tako na družbeni, kot osebni ravni. Vsaka dodatna raven izobrazbe naj bi v povprečju dvignila plačo posamezniku za 5–15 % (Psacharopoulos and Patrinos v Koopman 2007). Ravno zaradi vloge, ki jo ima znanje v sodobni družbi, predvsem njene vloge na področju gospodarske rasti, sodobno družbo tako pogosto imenujemo družbo znanja. Pri tem je pomembno:

- *Kako hitro se zvišuje izobrazbena raven prebivalstva* – kar 32 % populacije, stare od 25 do 34 let, je imelo leta 2007 končano terciarno izobraževanje in skoraj 20 % v starostni skupini od 55 do 64 let. Delež žensk vključenih v terciarno izobraževanje v vseh državah OECD hitro narašča. Število žensk s končano visoko izobrazbo je v starostni skupini od 25 do 34 v državah OECD leta 2007 že preseгло število moških (ženske 35 % od celotne populacije, moški 29 %). Hkrati se evropske države (v povprečju) še vedno soočajo z neugodno sliko, saj je eden od treh zaposlenih ne ali ne dovolj usposo-

bljen, eden od šestih šolajočih zapusti šolo, preden jo konča (OECD 2008).

- *Koliko sredstev se namenja izobraževanju* – do povečanja stroškov za izobraževanje na posameznega študenta, učenca je v številnih državah prišlo zaradi demografskih sprememb – upadanja števila vpisanih otrok, kar pa ne velja za visokošolsko izobraževanje. Čeprav je v večini držav moč zaznati povečano vlaganje v terciarno izobraževanje, premikov na ravni stroškov na študenta ni. Še več: v državah, kjer se je število študentov v terciarnem izobraževanju močno povečalo (Češka, Madžarska, Poljska, Portugalska in Švedska), se je vlaganje v letih od 1995 do 2004 celo zmanjšalo (OECD 2008). Podatki kažejo, da je odstotek vlaganj v izobraževanje nižji v državah, ki sta predstavljali orientacijsko točko lizbonske strategije, in sicer (ZDA in Japonska). Odstotek vlaganj v visoko šolstvo na Japonskem je velik predvsem zaradi visokih privatnih vlaganj.

Redefiniranje trga dela in zaposlovanja

Med področji, ki zahtevajo v sodobni družbi redefinicijo starih konceptov je opredelitev trga dela oziroma zaposlitve. Zdi se, da spremembe v sodobne svetu zahtevajo premislek v vsaj dveh smereh:

- spremembe v obsegu dela in razumevanja zaposlitve. Podatki (OECD 2008, 40) kažejo, da se število delovnih ur na polno zaposlitev zmanjšuje, delež zaposlovanja za določen čas pa vztrajno narašča. Ob prednostih, ki jih delodajalci pogosto navajajo, ko utemeljujejo skrajšan delovni čas je, da obseg opravljenega dela ni nič manjši – samo prisotnost na delovnem mestu ni polna;
- vloga žensk v zaposlitvi. Vključenost žensk v svet dela s polno zaposlitvijo se v deželah OECD v povprečju vsako leto povečuje. Prav tako se zmanjšuje razlika v plačilu za enako delo med moškimi in ženskami. Ob tem velja poudariti, da se z uspešnostjo deklet v šoli v številnih državah poklici, izrazito vezani na šolsko uspešnost, feminizirajo (učitelji, zdravniki, sodniki).

Demografski dejavniki – starajoča se družba

Ob vseh že navedenih dimenzijah, ki označujejo sodobno družbo, velja poudariti še demografske dejavnike. Eno osrednjih demografskih vprašanj, ki pomembno vplivajo tudi na področje vzgoje in izobraževanja je

PREGLEDNICA 1.1 Populacija EU-27 v milijonih

Postavka	2008	2030	2060
Prebivalstvo skupaj (1. januar)	495,4	519,9	505,7
Prebivalstvo starosti 0–14 let	77,5	75,5	71,0
Delež skupine prebivalstva	16 %	14 %	14 %
Prebivalstvo starosti 15–64 let	333,2	321,9	283,3
Delež skupine prebivalstva	67 %	62 %	56 %
Prebivalstvo starosti 65 let in več	84,6	122,5	151,5
Delež skupine prebivalstva	17 %	24 %	30 %
Delež odvisnega starejšega prebivalstva	25,9 %	38,1 %	53,5 %

Povzeto po Eurostat 2009.

zagotovo staranje družbe. Na staranje družbe vplivajo predvsem naslednji dejavniki:

- manj otrok (v zadnjih desetletjih se število družinskih članov drastično zmanjšuje, starost žensk, ko rodijo prvega otroka je vse višja, vse več je parov brez otrok);
- dolgoživost življenja (narašča na vseh celinah; dolžina življenja se je v dvajsetem stoletju v primerjavi z 1890 podvojila, ob tem je praviloma pričakovana dolžina življenja večja pri ženskah kot moških);
- spremembe starostne strukture prebivalstva (število mladih ljudi v EU27 vztrajno pada; statistična predvidevanja kažejo, da bo število ljudi do leta 2050 v državah OECD v starostni dobi od 75 do 79 enako kot število od 0 do 5 let oziroma, da bo število ljudi v kohorti od 75 do 79 večje od katere koli druge starostne skupine v obdobju do 29 let (preglednica 1.1).

Opisanega razvoja ni mogoče enoznačno interpretirati, še posebej zato, ker lahko nekateri drugi dejavniki pomembno vplivajo na spremembo predvidenega razvoja, npr. uporaba kontracepcije, izbruh pandemičnih bolezni ipd.

Starajoča se družba ima številne učinke, tako na razvoj posameznih panog oziroma storitvenih dejavnosti, kot tudi na razdelitev družbenega proizvoda. Ne nazadnje je to vprašanje tudi neposredno povezano z možnostmi ustvarjanja, posredovanja in implementacije novega znanja.

Demografska slika sodobne družbe tako že opozarja na starajočo se populacijo, kar bo vplivalo na trg delovne sile, na migracijske tokove, pa tudi na vprašanja, povezana s sožitjem med generacijami. Starajoča se

populacija bo zagotovo vplivala na opredelitev politik na področju javnih storitev ter na spremenjene življenjske stile. Številne spremembe bodo vse bolj zaostrovale vprašanja enakopravnosti, socialne pravičnosti, demokracije.

Refleksivna družba oziroma rekonceptualizacija temeljnih bivanjskih kategorij

Živimo torej v svetu, ki zaradi spremenjenih pogojev bivanja zahteva ponoven premislek o temeljnih konceptih bivanjskih kategorij. Morda je med najpomembnejšimi premisleki, ki jih moramo v zvezi s spremembami načina bivanja opraviti, prav razumevanje prostora in časa. Že Durkheim (v Ivkovič 1985, 92) je opozoril, da navedeni kategoriji pomembno vplivata na oblikovanje tako imenovanega logičnega konformizma, in zdi se, da sta prav ti kategoriji v sodobni družbi najbolj na preizkušnji. Na oblikovanje logičnega konformizma naj bi najbolj vplivala znanost, zato družba zahteva, da jo osvoji vsak posameznik. Protislovnost sodobnega sveta pa se kaže ravno v tem, da so prav znanstvena spoznanja tista, ki vse bolj dajejo razumevanje temeljnih bivanjskih kategorij in s tem postavljajo na preizkušnjo minimalni logični konformizem naše civilizacije. Najnovejša znanstvena spoznanja so namreč zamajala minimalni logični konformizem naše civilizacije, zato se v biti spreminjajo tradicionalne (včasih celo mitske) predstave o svetu, o načinih našega bivanja.

Nekateri znanstveniki, med drugim Rifkin (2001; 2004), Hawking (2007), celo opozarjajo, da naravoslovna dognanja tako temeljito spreminjajo temeljne bivanjske kategorije, da je nujen humanističen in družbosloven premislek o posledicah teh odkritij za razumevanje sebe, sveta v katerem živimo. Predvsem pa, naj bi bil potreben premislek o etičnih dimenzijah našega bivanja.

Kress (2006) poudarja, da ne gre samo za rekonceptualizacijo temeljnih bivanjskih kategorij. Gre tudi za generacijski prepad, ki je povzročen že s tem, da smo pripadniki srednje in starejše generacije v veliki meri dediči mitov, predstav preteklih družb, ki niti malo ne ustrezajo povsem spremenjenim razmerjem temeljnih področij človekovega življenja.

Premislek o preteklosti in sedanjosti postaja v sodobni družbi vse težji, še posebej če verjamemo, da je sodobni družbi začelo uhajati realno in da vse bolj prehajamo iz družbene konstrukcije realnosti v realno konstrukcijo družbenega (Baudrillard 1999, 33). In to tudi na tistih področjih življenja, kjer je meja med realnim in hiperrealnim med inti-

mnim in družbenim vse bolj zabrisana. V sodobnem svetu se tako zdi, da živimo v svetu vzporednih svetov, ki nam jih omogoča in zagotavlja sodobna tehnologija, živimo v svetu, ko je čas izgubil trajanje in odmev prvobitne preteklosti in je človek izgubil čut za samega sebe kot zgodovinsko bitje, saj ga ogroža teror časa. In zdi se, da se je doživljanje prostora in časa zaradi hitrosti zlilo, nastala naj bi časovna prostorska zgostitev, obe temeljni razsežnosti sta se pred nami prekucnili na glavo – prostor je postal časen in čas je postal prostoren. Kot da bi živeli v nenehni sedanosti, ki jo je sploščila hitrost (Pallasmaa 2007).

Oblikovanje novih načinov družbene organizacije in novih načinov razumevanja sveta naj bi prispevale sodobne tehnologije, ki po eni strani dopuščajo tak način dela, po drugi strani pa sam razvoj sodobnih tehnologij na osnovi starih vzorcev ni več mogoč. Modus operandi visoke tehnologije je nenehno povezovanje (mreženje) in hkrati decentralizirano delovanje. Organizacija našega bivanja naj bi v družbi prihodnosti temeljila na mreženju.

Ne glede na razvoj tehnologije, ki omogoča večjo možnost demokratične uporabe pomembnih elementov našega bivanja (upravljanje s komunikacijami, z viri energije) pa Chomsky (2005) opozarja, da je moč opaziti oba procesa – disperzijo in hkrati (včasih celo bolj prikrito) koncentracijo moči. Še več, že danes smo priča razvoju t. i. inteligentnih tehnologij, ki temeljijo na principih kibernetike. Vpeljava inteligentnih informacijskih in komunikacijskih naprav je spremenila naravo tehnologije in odnosov med ljudmi, pa tudi načine oblikovanja mišljenja, vida sveta.

Eno od pomembnih vprašanj sodobne družbe zato je, kdaj je mogoče znanstvene dosežke uporabiti v praksi. Doba med odkritjem, novo rešitvijo in uvedbo v prakso, celo v množično proizvodnjo, je vse krajša. Vendar tovrstno skrajševanje časa ni brez nevarnosti. Vprašanje je, ali so rešitve dovolj preizkušene in, ali vemo, kakšni so mogoči stranski učinki uporabe nove rešitve, novega proizvoda. Države k tem vprašanjem pristopajo na zelo različne načine. Nekatere so v imenu napredka pripravljene tvegati veliko, druge preprosto rešitev nimajo sankcioniranih na državni ravni, temveč so »prepuščene delovanju trga« (npr. ZDA), medtem ko je bil v EU uveden predpis, s katerim je prepovedano uvajati proizvod oz. storitev, če obstaja tudi najmanjši dvom v ustreznost dokazov o neškodljivosti učinkov delovanja nekega proizvoda ali storitve. Morda je uvedba tega predpisa odraz zavedanja o povezanosti naravnega in družbenega okolja, zavezanosti k trajnostnemu razvoju.

Z razvojem znanosti se odpirajo nova področja, nova etična vprašanja, ki zahtevajo ponoven premislek o temeljnih premisah znanstveno raziskovalnega dela. Rifikin (2004, 315) zato poudarja, da gre za obdobje drugega razsvetljenstva.

Ne nazadnje vsi že navedeni procesi zahtevajo tudi ponoven premislek o vlogi (nacionalne) države. Številni avtorji (Dale 2007; Torres in Teodoro 2007) opozarjajo, da se je vloga države v zadnjih desetletjih precej spremenila, pri čemer je državo treba razumeti kot geološko kompozicijo: z nekaj naloženimi plastmi, z različno sedimentacijo, z nekaj ostanki – vsak od njih ima svojo logiko in strateško orientacijo.

Države in načina njenega delovanja torej ne moremo razumeti kot statične kategorije, temveč kot nekaj, kar samo po sebi zahteva stalna raziskovanja, nenehno refleksijo. Če je država v preteklosti poskrbela za vse, potem lahko rečemo, da danes (in zdi se da bo v prihodnosti še bolj) prevzema bolj vlogo koordinatorice koordinacije. Ni mogoče trditi, da je nacionalna država v procesu globalizacije izgubila pomen, da je bila na nek način odstranjena, gre predvsem zato, da zaseda drugačno mesto, da ima spremenjeno vlogo in da ne zaseda enakega prostora kot nekoč. Ne gre toliko za to, da je izločena, kot za to, da je področje njenega delovanja in vplivanja premaknjeno. Nacionalna država je še vedno pomembna, toda oblike in metode delovanja se spreminjajo. Dale (2007, 37) poudarja, da so spremembe v delovanju nacionalnih držav kompleksne in nesorazmerne, nikakor pa ne pomenijo preprosto erozije suverenosti in avtonomnosti nacionalnih držav.

Navedene strukturne in povsem vrednotne spremembe pričajo o dinamiki spreminjanja sodobne družbe ter o tem, da z orodji, ki so jih oblikovale politike na posameznih področjih družbenega življenja, preprosto v prihodnosti ne bo mogoče usmerjati družbenega razvoja.

Že Niels Bohr je poudaril, da so vse napovedi tvegane, še posebej napovedi o prihodnosti. Kljub tveganju je morda že zaznati temeljne dimenzije, ki bodo vplivale tudi na oblikovanje edukacijske politike. Zamislimo si, da bo evropska družba prihodnosti postmaterialna družba. Gre torej za družbo, ki ustvarja družbeno bogastvo predvsem skozi trgovanje z idejami, ustvarjalnostjo, novim znanjem in z informacijami. Gre torej za družbo, ki se iz industrijske družbe spreminja v postmaterialno, kjer je bistveno trgovanje z informacijami, kjer je pomembno več, bolj kakovostno, vse bolj različno in vse bolj prilagojeno posamezniku.

Postmaterialno družbo naj bi močno zaznamoval razvoj informacij-

ske tehnologije, ki naj bi še bolj temeljito spremenila način življenja. Vplivala naj bi na organizacijo delovnega okolja, na oblikovanje našega mišljenja, na način spoznavanja sveta. Moč računalnikov v osebni uporabi že danes močno presega zmogljivost, kakršno so pred časom imeli računalniki velikih podjetij. Sodobna tehnologija že sedaj (vsaj na videz) omogoča dostopnost do informacij, virov znanja, kakršnih si še pred desetletji nismo mogli zamisliti. Toda hkrati s tem se zaostruje vprašanje dostopnosti do ter usposobljenosti za uporabo sodobne tehnologije, pa tudi vprašanje usposobljenosti za kritično presojo in osmišljanje informacij.

Že v današnjem svetu se soočamo s tem, v svetu prihodnosti pa nas čaka še večja dinamika kopičenja znanja. Čas med odkritjem in njegovo neposredno uporabo se obetavno zmanjšuje, dvig produktivnosti je, v primerjavi s stoletji poprej, približno tak, kot če bi se vsako leto zgodila industrijska revolucija. EkspONENTNA rast ter kopičenje znanja je pričelo proizvajati paradokse, na katere se mora razmišljanje odzvati, pa tudi etične dileme in socialne probleme.

Gre torej za družbo, kjer bo realnost še bolj kompleksna (hiperrealnosti), kjer bo še bolj aktualno vprašanje »uhajanja realnosti« in kjer bodo vprašanja razumevanja in odgovornega ravnanja do sebe, naravnega in družbenega sveta še bolj aktualna. Prav zato bi morda lahko družbo prihodnosti poimenovali tudi družba nenehne refleksije.

Literatura

- Baudrillard, J. 1999. *Simulaker in simulacija: popoln zločin*. Ljubljana: ŠOU.
- Beck, U. 1992. *Risk society: towards a new modernity*. London: Sage.
- Carvalho, M. G. 2007. The contribution of education and training to social inclusion and social integration. Predstavljeno na Symposium on the Future Perspectives of European Education and Training for Growth, Jobs and Social Cohesion, Bruselj.
- Castells, M. 1996. *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell.
- Chomsky, N. 2005. *Profit pred ljudmi: neoliberalizem in globalna ureditev*. Ljubljana: Sanje.
- Dale, R. 2007. Globalisation and the rescaling of educational governance: a case of sociological ectopia. V *Critique and utopia*, ur. C. A. Torres in A. Teodoro, 25–42. New York: Rowman and Littlefield.
- Hawking, S. 2007. *Krajša zgodovina časa*. Tržič: Učila.
- Ivković, M. 1985. *Vaspitanje i društvo*. Niš: Gradina.
- Koopman, G. J. 2007. Education and the Lisbon strategy for growth and jobs. Predstavljeno na Symposium on the Future Perspectives of

European Education and Training for growth, Jobs and Social Cohesion, Bruselj.

Kreibich, R. 1986. *Die Wissenschaftsgesellschaft*. Frankfurt: Suhrkamp.

Kress, G. 2006. Learning and curriculum: agency, ethics and aesthetics in an era of instability. V *Schooling, society and curriculum*, ur. A. Moore, 158–178. London. Routledge.

Lane, R. E. 1966. The decline of politics and ideology in a knowledgeable society. *American Sociological Review* 31 (5): 649–662.

OECD. 2008. *Trends shaping education*. Pariz: OECD.

OECD. 2009. *Higher education to 2030*. Zvezek 2, *Globalisation*. Pariz: OECD.

Pallasmaa, J. 2007. *Oči kože: arhitektura in čuti*. Prev. G. Moder. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Rifkin, J. 2001. *Stoletje biotehnologije: kako bo trgovina z geni spremenila svet*. Ljubljana: Krtina.

Rifkin, J. 2004. *Konec dela*. Ljubljana: Krtina.

Torres, C. A., in A. Teodoro, ur. 2007. *Critique and utopia*. New York: Rowman and Littlefield.